

Metonimiyaning arab tilidagi asoslanishi (علاقات المجاز المرسل)

Aliyev Abdulhamid

Oriental universiteti

Lingvistika arab tili magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada arab tilida metonomiya haqida berilgan bo'lib, uning arab tilidagi turlari haqida berilgan.*

Kalit so'zlar: *metonomiya, metonomiya turlari, sabab, natija metonomiyalar*

Arab tilidagi **metonomiya** (majāz mursal) – bu so'zning haqiqiy ma'nosidan boshqa, lekin o'sha ma'no bilan bog'liq boshqa ma'noda ishlatilishidir.

Bu ma'no ko'chish "o'xshashlik" asosida emas (bu majāz tashbihiyda bo'ladi), aloqadorlik asosida bo'ladi. Bu aloqalar **metonomiya turlari** hisoblanadi.

Metonomiya bog'lanadigan asosiy aloqalar (علاقات المجاز المرسل):

1. Sabab asosida (علاقة السببية):

- So'z **biror narsaning sababi** bo'lib, aslida **natijasi** nazarda tutiladi.

Misol: "أنبت الربيع الزرع" — Bahor o'simlikni o'stirdi.

Aslida esa **mavsum (bahor)** sabab, natija esa **o'simlikning o'sishi**.

2. Natija asosida (علاقة المسببية):

- So'z **natijani** bildiradi, aslida **sabab** nazarda tutiladi.

Misol: "أمطرت السماء رزقاً" — Osmondan rizq yog'di.

Rizq — natija, **yomg'ir** esa sabab.

3. Qism orqali butunni ifodalash (علاقة الجزئية):

- Faqat **qism** aytiladi, lekin **butun** nazarda tutiladi.

Misol: "رأيت عيناً تبكي" — Men yig'layotgan ko'z ko'rdim.

Ya'ni men **odamni** ko'rdim.

4. Butun orqali qismni ifodalash (علاقة الكلية):

- **Butun** aytiladi, lekin **qism** nazarda tutiladi.

Misol: "دخلت القرية" — Men qishloqqa kirdim.

Bu yerda butun qishloq emas, uning **bir qismi yoki odamlar** nazarda tutiladi.

5. Joy orqali ifodalash (علاقة المحلية):

- **Joy nomi** aytiladi, lekin **unda bo'lgan narsa yoki kishi** nazarda tutiladi.

Misol: "امتألت القاعة بالتصفيق" — Zal qarsak bilan to'ldi.

Ya'ni zaldagi **odamlar qarsak chaldi**.

6. Holat orqali ifodalash (علاقة الحالية):

- **Bir holat** aytiladi, lekin **unga ega narsa yoki kishi** nazarda tutiladi.

Misol: "جلست سكوتاً في الزاوية" — Sukut burchakda o'tirgan edi.

Ya'ni **sukutdagi odam** o'tirgan edi.

Arab tilida metonimiya **o'xshashlik emas, aloqa asosida** ishlatiladi. Bu aloqalar sabab-natija, qism-butun, joy-holat kabi tabiiy bog'lanishlarga tayanadi. Metonimiya matnni yanada boyitadi, ifodalarni chuqurlashtiradi.

Qur'oni Karimda va payg'ambar hadislarida metonimiya ko'p ishlatiladi:

وجعلنا السماء سقفاً محفوظاً

"Biz osmonni saqlanuvchi tom qilib qo'ydik."

Bu yerda "tom" – osmonning metaforik ta'rifi, metonimiyaviy aloqa: joy – narsa.

Yana bir misol:

يد الله فوق أيديهم

"Allohning qo'li ularning qo'llaridan ustundir."

Qo'l – bu yerda kuch, qudrat, yordam ma'nosida ishlatilgan. Bu hol metonimiyaning asbob bilan amal aloqasiga misol bo'la oladi.

Adabiy misol:

يصمت القلم ويهمس القلب

"Qalam jim bo'ldi, yurak shivirlaydi."

Qalam – yozish timsoli, yurak – his-tuyg'u markazi. Har ikkalasi metonimiyadir.

Metonimiya arab tilidagi balog'atning asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat Qur'oni Karimning uslubida, balki arab adabiyotida, she'riyatda, hatto kundalik so'zlashuvda ham keng qo'llaniladi. Metonimiya yordamida ma'no qisqacha, ammo chuqur va nozik ifoda etiladi. U orqali so'zga nozik badiiylik, tafakkur chuqurligi va estetik go'zallik beriladi.

Isti'ora va metonimiya o'rtasidagi farqni tushunish – arab tili balog'atini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Metonimiya — arab tilidagi eng muhim badiiy sanatlardan biridir. U orqali tildagi iboralar boyitiladi, ifoda chuqurlashadi va nutq baland darajada yetkaziladi. Metonimiya Qur'oni Karim tilida keng qo'llanilgan, bu esa uning balog'at darajasi naqadar yuksak ekanini ko'rsatadi. Shunday ekan, arab tilini o'rganayotgan talabalar uchun metonimiya tushunchasini anglash va uni nutqda to'g'ri qo'llay olish zaruriy bilimlar qatoriga kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jurjoni, Abdulqohir. Asrār al-balāgha. Qohira nashriyoti.
2. Ibn Rushd. Talkhīs kitāb al-balāgha.
3. Qur'oni Karim. (Turli tafsirlar asosida)
4. Al-Mubarrad. Al-Kāmil fī al-lugha.
5. Shayx Muhammad Ali Sobuni. At-Tibyan fi ulum al-Qur'an.